

- Hermansen: *Ribe Bys Historie 1660-1730*, 1929; Otto Smith og Victor Hermansen: *Ribe Bys Historie. 1730-1820*, 1-2, 1936-46.
7. Jens Clausen, Ejler Haugsted, Regnar Knudsen og Emanuel Sejr (red.): *Aarhus gennem Tiderne*, 1-4, 1939-41.
 8. *Træk af Vejle bys historie*, 1977.
 9. *Esbjerg 1868-1943*. Udg. af Esbjerg Byraad, 1943.
 10. Karl Bruun og Finn Staugård (red.): *Esbjerg by og egn*, 1958.
 11. Interessen viser sig både i oplagens størrelse, udsendelsen af nye oplag efter relativt kort tid samt af den øvrige lokale udgivelsesvirksomhed, herunder udsendelsen af flere byhistoriske tidsskrifter, som *Odensebogen*, *Koldingbogen*, *Ski-vebogen*, *Vejlebogen* etc.
 12. Aage Fasmer Blomberg: *Faaborg bys historie*, 1-2, 1955-56.
 13. Bogen er forsynet med register til begge bind og en bibliografi over Henrik Fangel's skrifter.
 14. Tiden efter 1970 er der blandt andet fulgt op på af Henning Bender: *Aalborg Kommune 1970-1995*, 1995.
 15. Denne form for sektionering af byhistorien er tidligere brugt i blandt andet *Kalundborgs historie*, 1-4, 1983-92, hvor bind 3 er om byens huse, og bind 4 indeholder en række specialartikler.
 16. Der er i bindet en betydelig diskrepans mellem henvisningerne i noterne og oversigten over utrykte kilder. Der optræder materiale i kildeoversigten, som der ikke er henvist til i noterne og omvendt. Det er i småtingsafdelingen, men væsentligt er det, at det kildemateriale, der kunne have udvidet dagliglivsafsnittet, foreligger, men ikke er benyttet.
 17. Jf. John T. Lauridsen: »Kvarterhistorie – fremtidens lokalhistorie«, *Fortid og Nutid* 1993, s. 99-118.
 18. Søren Alkærsig: *Esbjerg. Havn og By*, 1-2, 1909-14.
 19. I bind 3 er afsnittet om »Kilder og litteratur« s. 313-317 tilmed faldet ud af indholdsfortegnelsen (og afsnittet om Anden Verdenskrig i samme bind er kommet til at begynde s. 113 og ikke s. 133).
 20. Værket om Århus' historie må savne et register, og henvisningerne i de enkelte afsnit er af meget forskelligt omfang og karakter.
 21. Til den læser, der vil hæve brynene over, at forfatteren til disse linier vurderer et værk, hvortil han selv har bidraget, vil jeg gøre opmærksom på, at jeg ingen andel har i værkets plan og ide.
 22. Som eksempel kan nævnes Karin Lützen: *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*, 1998.

National og international – Norge i udenrigspolitisk belysning

Af Thorsten Borring Olesen

Norsk utenrikspolitikks historie, bind 1: Narve Bjørgø, Øystein Rian & Alf Kaartvedt: *Selvstendighet og union. Fra middelalderen til 1905*; bind 2: Roald Berg: *Norge på egen hånd. 1905-1920*; bind 3: Odd-Bjørn Fure: *Mellemligstid. 1920-1940*; bind 4:

Jakob Sverdrup: *Inn i storpolitikken. 1940-1949*; bind 5: Knut Einar Eriksen & Helge Øystein Pharo: *Kald krig og internasjonalisering. 1949-1965*; bind 6: Rolf Tamnes: *Oljealder. 1965-1995*. (Universitetsforlaget, Oslo, 1995-1997).

Fikspunktet for al udenrigspolitik er mødet mellem det nationale og det internationale, mellem det interne og det eksterne. Det er det naturligvis, fordi verden grundlæggende er organiseret i selvstændige (nation)stater. Selve termen udenrigspolitik indeholder allerede denne skelnen i sig, idet den betegner den del af politikudøvelsen, som retter sig mod forhold uden for riget – i modsætning til sin begrebslige modsætning, indenrigspolitik. Derfor er langt den overvejende del af den udenrigspolitiske historieskrivning også organiseret omkring en specifik national vinkel. Det vil konkret sige omkring forsøgene på at beskrive, analysere og forklare mere eller mindre omfattende sider af eksempelvis dansk, britisk eller amerikansk udenrigspolitik.

Denne organisering er dog ikke altid en garanti for en tilfredsstillende behandling af mødet mellem det nationale og det internationale. For det første fordi dette møde er ganske komplekst, og man derfor ofte må konstatere, at enten er den internationale vinkel utilstrækkeligt inddraget, eller at baggrunden for den nationale formulering af udenrigspolitikken er alt for svagt fremhævet. For det andet fordi det nationale fokus ofte bliver så snævert, at man ikke rigtigt får greb om, hvad der er specifikt og generelt, typisk og utypisk ved det specifikke nationale tilfælde. Her er komparation med andre sammenlignelige staters udenrigspolitik ofte nøglen til en bedre og mere generaliseret forståelse af de specifikke nationale træk i et lands udenrigspolitik.

Sådanne problemovervejelser har tydeligvis spillet en stor rolle i konciperingen af det store norske udenrigspolitiske historieprojekt, som her er til anmeldelse. Og lad det være slået fast med det samme, at set som en helhed er der tale om et vellykket og imponerende værk, som med stor tyngde lader læser-

ne få indblik i de lange linjer i norsk udenrigspolitik. Men det er også oplagt, at værket indløser dilemmaet i det første af de to ovenfor skitserede problemfelter, koblingen af ekstern påvirkning og intern politikformulering, mere overbevisende end problemfeltet, hvad er særligt ved Norge. Dette siges, selv om der i flere af bindene implicit eller eksplicit faktisk gennemføres analyser baseret på tydelige komparative indsigter. Samtidig må man også have for øje, at de involverede historikere i *Norsk utenrikspolitikkens historie* har måttet foretage mange prioriteringer for at begrænse, strukturere og præsentere stoffet på en måde, der kræves af et stort anlagt nationalt historieformidlingsprojekt. Derfor er det næppe hverken mærkeligt eller tilfældigt, at det komparative aspekt er skudt i baggrunden.

Sætter man dansk udenrigspolitisk historie i komparativt spil med norsk, og tager man samtidig udgangspunkt i det fælles faktum, at begge stater må betragtes som småstater, sådan som dette defineres i international politik-teori, nemlig som stater, der i befolkningsmæssig, økonomisk og militær forstand råder over små eller i hvert fald relativt begrænsede ressourcer, giver *Norsk utenrikspolitikkens historie* klart belæg for, at prædikatet småstat langt fra er tilstrækkeligt til at forklare de to landes udenrigspolitiske adfærd. På den ene side er der klare overensstemmelser mellem norsk og dansk udenrigspolitik i dette århundrede. Overensstemmelser, der på flere fundamentale områder har rod i begge landes status som småstater. På den anden side er der også tale om mange og markante forskelle, som kun kan forklares med henvisning til national varians i historisk erfaring, geostrategisk placering, økonomisk struktur, kultur mv. I *Norsk utenrikspolitikkens historie* anvender man to gennemgående

begrebspar, integration contra afskærmning og konsolidering contra ekspansion, som nøglebegreber til at forstå Norges omgang med den omkringliggende verden. Noget forsimplet kan man fastslå, at mens det første begrebspar også vil give god mening som forståelsesfilter for dansk udenrigspolitisk historie, ville det andet kun give begrænset mening.

Begreberne integration contra afskærmning afspejler den klare dikotomi, der gennem hele dette århundrede har karakteriseret Norges tilgang til internationalt samarbejde. Denne tilgang har været præget af en erkendelse af behovet for involvering og udveksling med omverdenen. Denne erkendelse er mest grundlæggende blevet fostret som konsekvens af varetagelsen af Norges erhvervsøkonomiske interesser. Som Danmark har Norge i hele perioden haft en lille, men åben økonomi med stærk afhængighed af adgang til internationale markeder. Hele grundlaget for vitale norske erhvervsøkonomiske sektorer som skibsfart, fiskeri og senere olieindustri har været den internationale udveksling, og dette har også stillet klare krav til norsk udenrigspolitik om at tilvejebringe de gunstigste vilkår for erhvervslivet i denne udveksling. Prisen for dette har været, at Norge har måttet indgå i forpligtende internationalt samarbejde, hvor koncessioner for norsk erhverv og handel i udlandet har resulteret i udenlandske koncessioner i Norge (selv om Norge ligesom Danmark ofte i forbløffende grad har fået mere, end man har afgivet, se nedenfor). Konsekvensen af dette er, at Norge med tiden er blevet dybere inddraget i den internationale arbejdsdeling og mere bindende integreret i internationalt samarbejde.

Denne udvikling har sit sidestykke på det sikkerhedspolitiske område. Med afsæt i den norske besættelseserfaring fra 2. Verdenskrig og på baggrund af

den trusselsperception, som udviklede sig i takt med opråbningen af Den kolde Krig, lykkedes det de ledende norske beslutningstagere at få et flertal hjem for norsk tilslutning til Atlantpagten. Dette repræsenterede ikke kun et brud med den erklærede politik fra 1. Verdenskrig og 1930'ernes nedrustede neutralitetspolitik, men betød, at Norge blev inddraget i en forpligtende alliancepolitik baseret på store og meget konkrete integrationstiltag.

Ud over de konkrete økonomiske eller sikkerhedspolitiske bekymringer, der i hvert enkelt tilfælde kunne knytte sig til medlemskab af organisationer som OEEC eller NATO, har det været den overordnede frygt for nationalt suverænitetstab, der er blevet opfattet som den mest problematiske side ved integrationen. Det er her mødet mellem det nationale og det internationale har haft sit kritiske krystalliseringspunkt, som *Norsk utenrikspolitikks historie* i øvrigt gennemgående demonstrerer en forbillig evne til at sætte fingeren på. Det grundlæggende bag frykten for suverænitetstab har ikke kun været den formelle overførsel af beslutningsmagt og -kompetence fra Norge/Oslo til eksterne fora, men nok så meget, at en sådan overførsel både kunne få nok så konkrete konsekvenser for Norge og dermed sjældent har kunnet løsrives fra den interne politiske kamp i Norge. Bag suverænitetsslaget har der gemt sig interne norske konflikter om økonomisk modernisering, regionale konflikter såvel som klassiske højre-venstre modsætninger.

Redskabet til afbødning af suverænitetstab har været en afskærmningspolitik med henblik på at modificere og nedtone konsekvenserne af integrationspolitikken. Denne politik er kommet til udtryk gennem to hovedpåvirkninger. På den ene side fra et alment næret ønske om, også blandt de politisk ho-

vedansvarlige for integrationspolitikken, at beholde så meget national beslutningskompetence over og kontrol med norske interesser og territorium som muligt; på den anden side som konsekvens af en indenrigspolitisk kamp, hvor den politiske ledelse er blevet tvunget til at gennemføre afskærmningen som en art kompensation for den stigende integration. Blot skal man være opmærksom på, at i en række tilfælde inden for sidstnævnte kategori har det næppe været en ukær pligt for de politikansvarlige at kunne henvise til overvældende indre pres som forklaring på kontroversielle modforholdsregler over for konsekvenser af integrationen. I diplomatiske forhandlinger er det en standard for den pressede part at søge at afværge problematiske fremstød med henvisning til, at det vil være (nærmest) umuligt at få tilslutning til denne sag på hjemmefronten.

Tager man udgangspunkt i forholdet til NATO og EF har der i begge tilfælde været voldsom kamp om graden af nødvendig afskærmning. I NATO-tilfældet har afskærmningen fundet sted inden for organisationens rammer, idet tilhængerne af NATO-medlemskab var stærke nok til i 1949 at trække Norge ind som medlem. Afskærmningen er kommet til udtryk ved, at Norge, i lighed med Danmark, i en række tilfælde har taget forbehold eller krævet undtagelser fra fælles alliance-politikker, hvad enten det drejede sig om spørgsmålet om stationering af fremmede tropper i fredstid på norsk grund, militært samarbejde med Forbundsrepublikken, atombevæbning, begrænsninger i NATO-aktiviteten i Nordnorge m.m. Afskærmningen kunne også tage karakter af politisk kritik fremført i NATO eller FN af andre medlemsstaters politik, eksempelvis i kolonispørgsmålet eller vedrørende USA's indsats i Vietnam. I tilfældet med EF/EU har afskærmningen tilsyneladende været end-

nu mere markant, idet et vælgerflertal to gange har nægtet at følge den overordnede integrationsstrategi, som den siddende regering lagde op til. Her er afskærmningen blevet formelt markeret i selve spørgsmålet om medlemskab.

Som det fremgår af bind 5 og 6 kan det imidlertid diskuteres, om det manglende formelle medlemskab i EF/EU giver grundlag for at hævde, at afskærmningspolitikken reelt har været stærkere eller mere vellykket i Europapolitikken end i NATO-politikken. Forholdet er, som værket demonstrerer, at Norge med tiden er blevet klart mere sammenvævet med den europæiske økonomi. Norge har således senest her i 1990'erne accepteret EØS-aftalen (dvs. en ganske forpligtende indlemmelse i EU's indre marked sammen med øvrige EFTA-lande som Island og Liechtenstein) uden at have adgang til den beslutningsproces, nemlig EU's, hvor retningslinjerne for det indre marked udstikkes. Eksemplet anskueliggør, at mulighederne for at hævde national suverænitet ikke nødvendigvis er større ved at stå udenfor end ved at være indenfor. Er man medlem, kan man i det mindste gøre sin indflydelse gældende i beslutningsprocessen, og samtidig, som Rolf Tamnes lakonisk konstaterer: »When you are in, you can sin« (bind 6, s. 156), underforstået at det måske er lettere at opnå nationale undtagelser, når man via medlemskab, dvs. når man har aflagt »klosterløftet«, har demonstreret en vilje til forpligtende deltagelse. Det er naturligvis en kompliceret og paradoksalt indsigtsfuld, at små lande i visse sammenhænge kan opnå suverænitet ved at afgive suverænitet, og som bekendt er det altså heller ikke lykkedes i Europaspørgsmålet at sælge dette budskab til et flertal af den norske befolkning.

Det kræver ikke megen fordybelse i dansk udenrigspolitisk historie, før man støder på åbenbare paralleller til den

norske dikotomi mellem integration og afskærmning. Poul Villaume har i sin bog om den danske NATO-politik i 1950'erne demonstreret, at dansk sikkerhedspolitik også var spændt ud mellem disse poler.¹ Og selv om Danmark i Europaspørgsmålet i 1972 besluttede at krydse Rubicon, er de nuværende fire danske forbehold over for EU en tydelig påmindelse om dansk afskærmning i forhold til Bruxelles. På den anden side er forbeholdene måske det tydeligste eksempel på de indrømmelser, små stater kan opnå, når de er »med« frem for »hægtet af«, idet tilsvarende langtrækende »opt-outs« ikke er blevet tilstået hverken Finland, Sverige eller Østrig under deres nylige optagelsesforhandlinger.

Eksemplet anskueliggør også et andet forhold, som især i bind 5 af *Norsk utenrikspolitikks historie* analyseres ganske overbevisende, nemlig at små stater, der deltager i forpligtende samarbejde, besidder stor mulighed for at varetage nationale særinteresser. Under betegnelsen »pose- og sæk-politik« viser *Norsk utenrikspolitikks historie* således, at det ofte lykkes Norge at komme igennem med ensidige og selvmodsigende politiske krav baseret på formelen: vi nyder, men yder helst ikke (bind 5, s. 112ff. og 312ff.). Denne problematik er vist heller ikke ukendt i formuleringen af dansk udenrigspolitik. Dette aspekt demonstrerer igen, at små stater har betydeligt manøvrerum i international politik. Det har de netop i kraft af, at de er små, fordi »pose- og sæk-indrømmelser« i det store perspektiv og for de store aktører forekommer relativt ubetydelige (man kan dog heller ikke udelukke, at visse aspekter af eksempelvis fransk udenrigspolitik ville kunne analyseres ud fra denne vinkel).

Selv om begrebsparret integration og afskærmning giver god mening til en analyse af markante træk ved såvel

norsk som dansk udenrigspolitik, må andre forklaringsfaktorer hentes ind, når man søger rødderne til de evidente forskelle, som norsk og dansk udenrigspolitik også opviser. Den strukturorienterede småstats-approach kommer selvindlysende til kort i denne sammenhæng, hvor det er afvigelsen, der er interessant. En mere historisk sensitiv og nationalt fokuseret tilgang er således nødvendig, når man eksempelvis vil forklare, hvorfor Norge og Danmark under 1. Verdenskrig nok begge førte en noget sidetung neutralitetspolitik, men hvor den norske hældning gik mod Storbritannien og Danmarks mod Tyskland. Det samme gør sig gældende for forsøget på at forstå de to landes generelt meget forskellige holdning til nordisk samarbejde århundredet igennem, eller hvorfor Danmark tilsluttede sig EF i 1972, mens Norge for sin del forkastede medlemskab.

En del af disse forskelle kan forklares med henvisning til forskellig geografisk/geostrategisk placering eller til divergerende erhvervsøkonomiske strukturer. Med sin lange kystflade mod Atlanten har Norge naturligt søgt mod et atlantisk samarbejde med først Storbritannien og siden også USA. Danmark har ligeledes set mod vest, men hele tiden i et større samspil med geografisk afhængige orienteringer mod Østersøen og Tyskland/Europa. Geografi har med andre ord spillet en stor rolle for denne varians. På tilsvarende vis må landenes afvigende økonomiske strukturer og moderniseringsgrad inddrages. Norges vanskeligheder ved at acceptere en nordisk toldunion i 1950'erne og Danmarks helhjertede opbakning om projektet gennem det meste af perioden har for en væsentlig dels vedkommende rod i sådanne forskelle. I Norge var der ingen tiltro til, at landets industri kunne stå sig i konkurrence med især svensk industri, og blev landbrugsvarer også

inddraget, frygtedes det, at landets svagt udviklede landbrugssektor heller ikke magtede at tage konkurrencen op – i dette tilfælde med det store og internationalt konkurrencedygtige danske landbrug. Landbrugets forskellige placering i de to økonomier er også en uomgængelig, om end langt fra tilstrækkelig faktor til forklaring af Danmarks generelt set langt større interesse for EF (med den fælles landbrugspolitik) i perioden op til 1972.

Som tidligere nævnt er *Norsk utenrikspolitikkens historie's* brug af begrebspæret »konsolidering og ekspansion« som det alternative lange-linje perspektiv (til integration-afskærmningsperspektivet) yderst befordrende for studiet af »særnationale« træk ved den norske udvikling, i hvert fald når sammenligningsgrundlaget er den danske udvikling. I Danmark ville det måske snarere give mening at operere med et lige så »særnationalt« begrebspæ, »kompensation og afventende tilpasning«. Kompensation efter devicen: »hvad udad tabes, må indad vindes«; og afventende tilpasning forstået som tidvis komplicerede og tøvendede forsøg på at finde sig til rette med eksterne udfordringer af såvel økonomisk og politisk som militær karakter.²

I modsætning til begreberne integration og afskærmning, der begge fortrinsvis tager udgangspunkt i nationalstaten Norges reaktioner på udefrakommende påvirkninger, ligger dynamikken bag begreberne konsolidering og ekspansion altså primært i indre norske forhold, nemlig først og fremmest i Norges sene erhvervelse af national selvstændighed (1905) efter århundreders unionsafhængighed og underordning under først Danmark og derefter Sverige. Denne særlige historiske erfaring er en væsentlig præmis for at forstå en række norske udenrigspolitiske prioriteringer i dette århundrede.

Konsolideringsaspektet knytter sig til

det åbenbare og store norske behov for at konsolidere og markere det nationale. Sådanne tendenser er bestemt heller ikke ukendte fra de to skandinaviske nabolande, men i modsætning til Danmark og Sverige har Norge først efter unionsopløsningen i 1905 fået rum til at opbygge og tilkæmpe sig en selvstændig nationalstatslig identitet (i modsætning til en national bevidsthed, som blev skabt meget tidligere). Denne nationalstatslige identitet er blandt andet blevet opbygget i »klassisk« sociologisk forstand gennem skabelsen af modbilleder til »det andet/de andre«. Det andet/de andre har i mange tilfælde været Danmark eller Sverige, som har måttet agere sparringpartnere for den norske identitetsdannelse.

Set med danske øjne er bind 3's analyse af, hvordan Danmark i mellemkrigstiden blev gjort til »fjendebillede«, yderst interessant. Dette »image« blev blandt andet opbygget via påstande om, at Danmark blokerede for legitime norske aspirationer på Grønland eller gennem dansk uvilje mod at udlevere (påståede) norske museale og arkivalske klenodier fra unionstiden. Der blev med tiden fundet løsninger på disse problemer, men Grønlandssagen måttet en tur om ad Den Internationale Domstol i Haag, og det norske nederlag i denne sag skabte en ikke ubetydelig bitterhed. Det hører i øvrigt med til Odd-Bjørn Fures store anslag i dette bind, at han tolker den mere aggressive selvhævdelse i norsk udenrigspolitik i mellemkrigstiden som udtryk for en identitetskrise fremprovokeret af en øget polarisering i kølvandet på den samfundsmæssige moderniseringsproces, som Norge gennemløb i perioden.

Behovet for national konsolidering og ikke mindst behovet for at markere denne konsolidering over for de øvrige skandinaviske lande er givet en meget væsentlig faktor for at forstå, hvorfor

det i en lang periode har været Norge, der har haft sværest ved at acceptere at gå ind i forpligtende skandinaviske samarbejdsarrangementer. Det er tydeligt, at det var Norge, der agerede agterlanterne i de første 10-15 år efter 2. Verdenskrig, når der blev diskuteret planer for et udvidet økonomisk samarbejde. Norske politikere var tydeligvis også langt mere skeptiske end i hvert fald deres danske kolleger, da man i 1948-49 diskuterede nordisk forsvarsforbund (NFF). Ifølge overleveringen (den danske og den svenske) var det Norges »skyld«, at disse forhandlinger brød sammen, og at slutkonsekvensen blev en deling af Skandinavien med Danmark-Norge i NATO og Sverige stående udenfor. Denne »skyld« skal ikke nærmere diskuteres her bortset fra tilføjesen, at det er værd at huske på, at »it takes two to tango«, og at det fortsat er ret uafklaret, om en NFF-traktat ville kunne have opnået endelig politisk godkendelse i Sverige.

Derimod er der grund til at hæfte sig ved et par væsensforskelle mellem den danske og den norske debat og stillingtagen til NFF-spørgsmålet. Man skal således ikke læse sig meget ind i den norske debat om NFF, før man opdager, at debatten sammenlignet med den danske debat var markant stærkere præget af national retorik rettet mod påståede svenske forsøg på gennem NFF at dominere Skandinavien i almindelighed og Norge i særdeleshed. Man kan bestemt ikke afvise, som flere historikere har påpeget, at svenske politikere også nærrede sådanne ambitioner, men det er interessant, at denne dimension stort set var fraværende i den danske debat. Det er ligeledes værd at understrege, at der var et stærkt politisk-ideologisk element i det danske socialdemokratis bekendelser til nordisk samarbejde på denne tid, mens det var »nationale hensyn«, der dikterede holdningen hos den betyden-

de ledergruppe i Det Norske Arbeiderparti.³

Det er i anden sammenhæng blevet hævdet, at »det som regel er sådan, at folk næsten altid foretrækker en fjern autoritet frem for en, der er tæt på, og bliver det nødvendigt at underkaste sig en beskytter, så foretrækker de at underkaste sig en, som kan give dem effektiv beskyttelse«.⁴

Dette nationale dobbelthensyn indskrevet i citatet er næppe helt skævt til at illustrere baggrunden for den norske beslutning om til sidst at prioritere NATO frem for et nordisk forsvarsforbund. Men beskrivelsen har naturligvis kun gyldighed, når der er tale om »autoriteter« og om at »underkaste sig en beskytter«. Sådan opfattede Hedtoft og den danske regering tilsyneladende ikke relationen til Sverige. Det kan skyldes, at det danske socialdemokratis politiske konsolideringsbehov var betydeligt større end Arbeiderpartiets, men det kan også skyldes, at det norske nationale konsolideringsbehov var betydeligt større end det danske. Eller mere oplagt, at begge elementer gjorde sig gældende.

Overvejelser af lignende karakter relateret til Arbeiderpartiets holdninger til nordisk samarbejde er der flere fine eksempler på i bind 5, mens de er påfaldende fraværende i bind 4, hvor NFF-NATO-problematikken behandles. Det er imidlertid vigtigt at understrege, at den nationale konsolidering i dette århundrede hverken er foregået uden indenrigspolitisk kamp og sværdslag, eller er blevet tilstræbt gennem de samme politiske modaliteter. Som det fremhæves i bind 2, var konsolideringsbestrebelse i perioden 1905-1920 kendetegnet af forsøg på a) at sikre international anerkendelse af den nye norske stat; b) at sikre den nationale suverænitet gennem en udenrigspolitik baseret på neutralitet og internationale retsprincipper; c) at tilføje suverænitetsværnet –

i tilfælde af, at udenrigspolitikken skulle slå fejl – yderligere substans gennem opbygningen af et militært forsvar; d) at beskytte norsk erhvervsliv gennem opbygningen af et told- og koncessionsregime; og endelig e) at understøtte suverænitetshævdelsen gennem en fornorskning af især de nordnorske hav- og landområder med henblik på at sikre norske interesser i forhold til udenlandske fiskere og assimilering og regulering af etniske minoritetskulturer som samerne og kvenerne (tilflyttere fra Finland). Sammenligner man med bind 3, vil man se, at flere af disse modaliteter spiller en markant mindre rolle i den efterfølgende periode, samt at den nationale konsensus om konsolideringspolitikens grundlag bliver alvorligt draget i tvivl. I mellemkrigstiden var der ikke i samme omfang behov for at opnå international anerkendelse, da Norge efterhånden var blevet optaget som fuldgældigt medlem af den (national)statslige familiekræds, ligesom vægtningen af det militære forsvar som i Danmark blev stærkt reduceret.

I modsætning til i Danmark kommer det imidlertid i Norge til en langt hårdere kamp om det nationale projekt. Hvor mellemkrigstiden er perioden, hvor det danske socialdemokrati så at sige »nationaliseres« og udvikler sig fra et klasseparti til et folkeparti (symbolsk udtrykt ved udsendelsen af partiprogrammet »Danmark for Folket« i 1934), er denne proces meget mere polariseret i Norge med en stærkt splittet og radikaliseret arbejderklasse. Dette betyder blandt andet, at kampen mellem det nationale og internationale socialistiske perspektiv er voldsom, hvilket påvirker den nationale konsolideringsproces. I Odd-Bjørn Fures tolkning er denne påvirkning dobbelt. På den ene side truer denne polarisering selve konsolideringsprocessen, og på den anden side antager konsolideringsprocessen nogle

nationalistiske og national-chauvinistiske træk som kompensation for den manglende nationale konsensus. Begge påvirkninger får udenrigspolitiske konsekvenser. I det første tilfælde ved at den norske arbejderbevægelse i en periode er marginaliseret i det inter-nordiske arbejderbevægelsessamarbejde (hvilket Fure sjovt nok ikke har øje for betydningen af); i det andet tilfælde ved at den nationale konsolidering søges effektueret gennem national ekspansion.

Hermed er vi fremme ved det andet ben i begrebsparret konsolidering-ekspansion. Dette ben koncentrerer sig om de vedholdende og ofte vellykkede forsøg på – parallelt med konsolideringen – at udvide og ekspandere det norske territoriale rum såvel til lands som til vands. Det skal dog indledningsvis understreges, at det vil være uholdbart kun at tilskrive ekspansionsiveren national-kompensatoriske impulser. En stor del af den territoriale ekspansion, der har fundet sted, har hentet sine impulser fra internationale udviklinger eller fra bestræbelser på at sikre norske erhvervsinteresser. Det gælder især ekspansionen på det maritime felt med udvidelsen af fiskerigrænser eller sikring af kontrol over fastlandssoklen.

Derimod er der i vekslende omfang klare nationalkompensatoriske træk i de norske forsøg på at opnå kontrol med Spitzbergen, Østgrønland og i det fascinerende kapitel om Norges deltagelse i »kapløbet om Antarktis«. Disse eksempler har klare paralleller til andre ungestaters kamp for en plads i solen, om end med knapt så fatale konsekvenser som ambitionerne hos mere magtfulde »ungdomsoprørere« såsom Tyskland og Italien. Disse eksempler anskueliggør i øvrigt to interessante træk. For det første, at private aktører har spillet en betydelig rolle i norsk udenrigspolitik, især i mellemkrigstiden, og at norsk udenrigspolitik trods mange formelle

fællestræk med dansk udenrigspolitik hele tiden har haft et mere aktivistisk præg. Det er fristende at ville forklare denne forskel med henvisning til, at den bærende nationale erfaring i Danmark i en lang periode har været baseret på erindringen om tab og indskrænkning af territorium og magt, mens den konstituerende erfaring i Norge har været baseret på det modsatte, på erhvervelsen af selvstændighed og uafhængighed. Selv om en sådan nationalpsykologisk forklaring ikke skal afvises her, er det oplagt, at en sådan forklaring i det mindste må kobles med overvejelser om varians i geostrategisk placering, international orientering og politiske præferencer for at virke tilfredsstillende.

Det er imidlertid ekspansionsbestræbelserne i efterkrigstiden, som har haft størst betydning. Disse bestræbelser har som nævnt ikke fået primær næring fra nationalkompensatoriske impulser, men har til gengæld fået nok så stor national rækkevidde. I 1961 udvidede Norge sin fiskerigrænse til 12 sømil, og siden da er det gået slag i slag med sikring af norsk råderet over havets og havbundens ressourcer. Gennem oprettelsen af fiskezoner og såkaldte økonomiske zoner gør Norge i dag krav på kontrollen med og udnyttelsesretten over et samlet maritimt område på ca. 2 millioner kvadratkilometer, eller et fem gange så stort areal som kongerigets landareal. Selv om der i dette tal er inkluderet områder med omstridt status, er adkomsten til langt størstedelen af dette areal reguleret via internationale konventioner og aftaler. Det er disse aftaler, som har sikret retten til de store oliefelter i Nordsøen og Atlanten, men det er interessant læsning at konstatere, at Norge i en lang periode slet ikke fremstod som særlig aktiv i forsøget på at sikre kontrollen med fastlandssoklen. Norge var således længe betydeligt mere engageret i forsøget på at sikre de maritime rettigheder

for et af landets traditionelle erhverv, fiskeriet. Kravene på fastlandssoklen og om fastlæggelsen af en 200 sømils økonomisk zonegrænse fulgte først som led i et internationalt kapløb blandt verdens kyststater med USA i spidsen om at opnå retten til ressourceudnyttelse i tilgrænsende havområder. I en dansk optik skal man måske også slå fast, at man vil lede forgæves i *Norsk utenrikspolitikkens historie* efter nye afsløringer vedrørende Per Hækkerups påståede whisky-diplomati i de dansk-norske forhandlinger om fordelingen af Nordsø-soklen.

Denne ekspansion har haft enorm indflydelse på norsk samfundsudvikling de seneste 30 år. Det er naturligvis først og fremmest det tilknyttede olieeventyr, som har hovedæren herfor. Titlen på bind 6 er således også ganske enkelt »Oljealder«, fordi olien i Norge fremstår som det mest vitale fikspunkt for mødet mellem det nationale og det internationale i perioden 1965-1995. I denne periode har oliepolitikken, hvad enten det drejer sig om sikringen af havrettighederne, international deltagelse i olieudvindingen eller tilvejebringelsen af de mest gunstige afsætningsbetingelser beslaglagt meget store udenrigspolitiske ressourcer.

Men endnu vigtigere er oliens indirekte påvirkning af udenrigspolitikken via den indflydelse, som olien har haft på udviklingen af det norske samfund. Olien har nemlig på samme tid haft en dybt forandrende, men også fastholdende – hvis ikke ligefrem fastlåsende – effekt på den norske samfundsudvikling. På den ene side er Norge med stormskridt blevet et af verdens rigeste lande, og olieeventyret har givet anledning til en opblomstring og ekspansion af helt nye erhvervssektorer. Samtidig er det oplagt, at olierigdommene også har givet Norge betydeligt mere gennemslag på den internationale scene. På den anden side har olien også gjort Norge

mere sårbar. Norsk økonomi er således enormt afhængig af verdensmarkedsprisen på olie, som det med al tydelighed senest er blevet demonstreret gennem sommeren 1998. Faktisk er det sådan, at Norges fem vigtigste eksportsektorer knytter sig til havet og råstofudvinding. Det er en udenrigsøkonomisammensætning, der i ensidighed ligner Danmarks i 1930'erne og 40'erne, og som plejer at være et karakteristikon for et uland. Rigdommen har ligeledes betydet, at mindre end 30% af den norske værditilvækst siden 1965 er foregået i sektorer, som er udsat for verdensmarkedskonkurrence (bind 6, s. 468f.). Olieindtægterne har nemlig medført en stærk vækst i den offentlige økonomi, ligesom hele grene af norsk erhvervsliv er blevet subventioneret gennem afkastet fra »det sorte guld«.

Konsekvenserne af denne udvikling har været, at der er opstået en ubalance mellem de moderniserede og umoderniserede sektorer af økonomien. Det har også haft politiske og udenrigspolitiske konsekvenser. Rigdommen har gjort det muligt at fastholde urentable bønder på landet og urentable fiskere på vandet. Det har bidraget til, at de langstrakte regioner har kunnet bibeholde en aktiv befolkning; en politik, der har været udstrakt politisk konsensus om at befordre. Her opstår der en direkte sammenhæng mellem begreberne ekspansion og national konsolidering, idet ekspansionspolitikken har været med til at skabe forudsætningerne for, at norske nationale konsolideringsbestrebelse har kunnet fastholdes langs traditionelle linjer. Intet viser dette tydeligere end det norske Europadilemma.

To gange, i 1972 og 1994, har norske vælgere som bekendt sagt nej til EF/EU-medlemskab. Et af de helt klare mønstre i den norske stemmeafgivning har været, at distrikts- og regionsnorge har stemt overvældende nej, mens ja-si-

den har været meget mere markant i bycentrene og først og fremmest i Oslo. Tamnes' egen forklaring på det norske Europadilemma findes i historien om »jernlænken og europæiseringen«:

»Folket så nei ved afstemningen i november 1994. Selve forhandlingsresultatet bidro lite til å endre opinionens oppfatning, og nabolandenes veivalg virket heller ikke som noen sterk magnetisk kraft. Trolig hadde det vært nødvendig med en krise og et mentalt sjokk for at bryte motstandens jernlenke – der de nasjonale tradisjonene var knyttet til utkantsperspektivet, som så var bundet til det bestående. Dette var for så vidt ingen ny erfaring. Også tidligere norske oppbrud hadde sprunget ut av kriser. Det gjaldt både i april 1940 og i februar-marts 1948. Slik må vi også lang på vei forstå hvorfor Finland og Sverige nå gikk med i EU. Begge slet i økonomisk motbakke, og særlig Finland ønsket å endre sin utenrikspolitikk i lys av nye internasjonale rammebetingelser. Det norske folk opplevde derimot ingen slike krisefornemmelser.« (bind 6, s. 245f.)

Tamnes' historisk-ironiske pointe i forhold til denne konklusion er, at trods jernlænken fortsatte europæiseringen af norsk politik og samfundsliv efter 1994. Interdependensen mellem Norge og Europa var blevet for udfoldet til, at selv jernlænken kunne holde Norge tilbage fra Europa, selv om den var stærk nok til at blokere vigtige kanaler for norsk indflydelse i Europa.

I forbindelse med afstemningen i 1994 var det mode i internationale medier at beskrive Norge som »Anderledeslandet«. Det er Tamnes' påstand, at Norge i 1994 var mindre anderledes, end det havde været ved afstemningen i 1972 (s. 147). Måske var det blot fortsat sådan med nordmændene og Europa i 1994, som Tamnes beskriver det om de norske intellektuelle og EF i 1972:

»Europeisk historie, kultur og politik ble for en tid for småt – eller for stort – for dem.« (s. 183).

Der er naturligvis mange sider og aspekter ved *Norsk utenrikspolitikks historie*, som ikke er kommet frem i det ovenstående. Men fokus på begrebsparrene integration-afskærmning og ekspansion-konsolidering har forhåbentlig anskueliggjort, at et af de meget positive træk ved værket er (for de, der overkommer at læse de mange sider), at norsk udenrigspolitisk historie diskuteres og skrives ud fra en reflekteret lange-linje dimension. Det giver baggrund for en større forståelse af såvel brud og kontinuitet i udenrigspolitikken som af udenrigspolitikken tid- og rumafhængighed. Et andet lige så positivt træk er den tydelige sammenhæng, der etableres mellem den nationale historie og udenrigspolitikken, eller mellem indenrigspolitik og udenrigspolitik. Denne sammenhæng overskrider nemlig den ofte selvfølgelige konstatering af, at forskellige partier har forskelligt syn på politikken, suppleret med en gængs kortlægning af, hvordan et kompromis blev reddet hjem på trods heraf. Det fine ved *Norsk utenrikspolitikks historie*, når den er bedst, er, at udenrigspolitikken bliver relateret til mere strukturelle forhold og udviklingstræk i det norske samfund. Det lægger igen op til, at værket kan danne udgangspunkt for en mere generaliseret beskæftigelse med modaliteterne i norsk udenrigspolitik, ikke mindst som udgangspunkt for komparation med andre (små)staters udenrigspolitik.

Det bevidste lange-linje perspektiv slår også igennem på et andet felt. Det er således en yderligere styrke ved *Norsk utenrikspolitikks historie*, at værket har et godt blik for forandringerne og udviklingen i, hvordan udenrigspolitikken skabes og tilrettelægges. Værket

igennem er der et gennemgående fokus på, hvordan systembetingelserne for håndteringen af udenrigspolitikken har ændret sig. Disse forandringer skyldes både, at det internationale samarbejde, interdependensen, er øget, men har også rod i nationale politiske forhold og især i det forhold, at udenrigspolitik ikke har kunnet fastholdes som en disciplin hjemmehørende på de bonede gulve. Med en vis forsinkelse har udenrigspolitikken som de fleste andre politikområder gennemgået en demokratiseringsproces. Det største brud synes dog at være sket inden for sidste binds ramme i perioden 1965-1995.

Forandringerne har givet sig konkret udslag i, at der i dag er flere aktører, »governmental« såvel som »non-governmental«, i det udenrigspolitiske miljø. Som på andre områder er mediernes betydning for udenrigspolitikken ligeledes øget betragteligt både som med- og modspiller til den officielle politikformulering. Denne udvikling har blandt andet betydet, at diplomatiet i dag ikke er slet så hemmeligt, som det var tidligere. Det er naturligvis positivt, men skaber også reelle problemer for forsøgene på at tilrettelægge en konsistent helheds- og langtidsorienteret politik, der ikke blot svajer viljeløst i vinden for øjeblikkets stemninger. I forbindelse hermed har man også i Norge oplevet en tendens til enkeltsags-politik, der udfordrer bestræbelserne på at opretholde en helhedsbetragtning.

En af de mest markante nyskabelser på det udenrigspolitiske område består ikke mindst i, at de norske vælgere i lighed med de danske er blevet bedt om at tage stilling til et overordnet og kompliceret udenrigspolitisk forhold, nemlig Norges forhold til EF/EU. En forudsætning for, at folkeafstemninger kan afholdes om udenrigspolitiske spørgsmål, er helt klart, at der er åbenhed omkring dem, og derfor har denne udvikling

også bidraget til at underminere hemmelighedskræmmeriet i udenrigspolitikken. En anden konsekvens af den mere generelle åbenhed i almindelighed og brugen af folkeafstemninger i særdeleshed har været, at regering og embedsmænd i Utenriksdepartementet (UD) ikke primært har kunnet koncentrere sig om at opnå resultater på baggrund af politisk aftalte forhåndsmandater i de internationale forhandlinger, som Norge har været involveret i. I dag må det fra starten indtænkes, at de resultater, man opnår, også skal kunne »sælges« til en bredere offentlighed. En anden nyskabelse, som *Norsk utenrikspolitikk historie* ikke gør meget ud af i selve teksten, men som alligevel illustreres ganske klart i værkets billedside, er kvindernes indtog i udenrigspolitikken. Mens en meget stor del af billedsiden i de fem første bind er forbeholdt mænd og maskiner, antyder illustrationerne i bind 6, at kvinder med Gro Harlem Brundtland som den ledende figur er begyndt at udfordre forestillingen om udenrigspolitikken som et eksklusivt mandligt revir.

Håndteringen af alle disse og betydeligt flere forandringer og nyskabelser har været en stor udfordring for udenrigstjenesten. Utenriksdepartementet har været igennem flere strukturreformer og reorganisationer i nyere tid, som afspejler departementets behov for og vanskeligheder ved at tilpasse sig tidens krav. Denne tilpasning har resulteret i, at departementets struktur har måttet ny- og reorganiseres adskillige gange for at matche forandringerne i opgavernes karakter og konkurrencen fra andre ministerier, som har trængt sig ind på Utenriksdepartementets resort. Utenriksdepartementet er således ikke længere så entydigt centret for tilrettelæggelsen af norsk udenrigspolitik som tidligere, og dette sammenholdt med, at en række NGO-organisationer og private

institutioner og firmaer også er aktive som »policy-makers«, gør det vanskeligere at opretholde billedet af »Norge« (eller Utenriksdepartementet) som enhedsaktor i udenrigspolitikken. Europapolitikken kan igen tjene som eksempel. Når den norske stat politisk er bundet på hænder og fødder i forholdet til EU, og man samtidig ifølge Tamnes kan konstatere, at EUropæiseringen af Norge fortsætter, hvem er så den virkelige aktør i norsk Europapolitik? STATOIL og andre norske firmaer?

I en samlet vurdering af *Norsk utenrikspolitikk historie* må den store empiriske forskningsindsats, der ligger bag værket, også fremhæves særskilt. Det er ganske enkelt imponerende mængder af kildemateriale, forskerne har været igennem. Som læsere belønnes vi på mange områder med ny viden og nye indsigter. Dette værk er med visse undtagelser helt up to date, og det vil i mange år fremstå som den uomgængelige samlede referenceramme for beskæftigelsen med norsk udenrigspolitik i det 20. århundrede.

Den meget stærke fundering på primært kildemateriale er imidlertid heller ikke uden problematiske sider. En så tung primær kildebasering er naturligvis kun mulig, hvis man har sikret sig noget, der ligner fri adgang til materialet, og det vil i sagens natur først og fremmest sige Utenriksdepartementets og andre ministeriers materiale. Norge har som bekendt ry for en liberal arkivadgang, og i forordet skriver formanden for styregruppen bag *Norsk utenrikspolitikk historie*, Olav Riste, om styregruppens betingelser for at gå i gang med projektet:

»Ikkje desto mindre stilte styringsgruppa som klar føresetnad at forfattarane måtte få uhindra tilgjenge til alt relevant materiale i departementale og andre offisielle norske arkiv, medrekna

hemmelegstempla arkivalia, for heile den perioden som skulle omfattast av prosjektet. Etter drøftning i regjeringa vart også dessa vilkåra aksepterte, med nogra få unntak. Under dessa drøftingane vart det også bestemt at prosjektet skulle dekkje perioden fram til om lag 1990. Vilråa for tilgjenge til hemmelegstempla materiale var at forskarane kunne klarerast og autoriserast for slik tilgjenge; at dei ilag med projektstyret fekk teiepligt når det gjeld sensitive opplysningar; og at dei instansane som stilte slike arkivalia til disposisjon, også fekk rett til kontroll av manuskriptta med omsyn til bruken av gradert informasjon.« (bind 1, s. 9).

Det er naturlegvis glædeligt, at styregruppen fik sine betingelser om fuld materialeadgang næsten igennem. Det siger noget i sig selv om kvaliteten af det materiale, som *Norsk utenrikspolitikks historie* er baseret på. På den anden side er det et problem, at der ikke bliver redegjort mere detaljeret for, hvad det er for nogle »få unntak«, der var i den frie materialeadgang. Man må også fastslå, at den frie materialeadgang er købt for en ganske høj pris. Det værste er nok ikke kravene om sikkerhedsklarering af de enkelte forskere eller om tavshedspligt. Måske endda heller ikke manuskriptkontrollen, hvis den har begrænset sig til kontrol af brugen af graderet information – og det har den givetvis med mit kendskab til forskergruppen (hvilket imidlertid kan være en ringe trøst for folk uden dette personkendskab). Det største problem er efter min mening, at det er umuligt efterfølgende at kigge de norske historikere i kortene, fordi den materialeadgang, de har haft, er privilegeret, dvs. tilstået dem personligt. Man bryder dermed med et af de vigtigste krav til historisk forskning, nemlig at den skal være åben for intersubjektiv kontrol. Det er derfor et åbent spørgsmål, om værket ikke

havde været bedre tjent med mere restriktive adgangsbetingelser mod garantier for, at det materiale, der blev anvendt, kunne konsulteres af andre forskere efterfølgende. Og under alle omstændigheder burde der have været en mere detaljeret redegørelse for, hvilket materiale man er blevet nægtet at se, eller som man har set, men ikke måttet bruge. Er det kun bind 6, de »få undtagelser« vedrører (for man må selvfølgelig erkende, at arbejdet med den seneste historie frembyder særlige vanskeligheder)? Eller gælder det også de tidligere bind?

Den udprægede primære kildebase-ring skaber også andre problemer, om end af mindre rækkevidde. Et af disse problemer består i, at den allerede eksisterende forskning ikke inddrages tilstrækkeligt. Kildebaseringen antager derfor næsten til tider karakter af kildefiksering, når *Norsk utenrikspolitikks historie* søger at »belægge« større hændelsesforløb eller generelle eller overordnede holdninger med henvisning til et enkelt eller nogle få arkivdokumenter (se fx belæggene om Storbritanniens generelle Europapolitik i bind 5, note 2 s. 287 og note 24 s. 294). Ligeledes virker det heller ikke altid for overbevisende, når andre landes, ikke mindst Danmarks og Sveriges politik, skildres alene på baggrund af samtidige norske vurderinger. Konsekvenserne er fejl som i bind 3, at de fire nordiske lande i 1930'erne inden for deres grænser ikke husede etniske minoriteter, der krævede autonomi (for Danmarks vedkommende spillede frygten for tyske revisionistiske krav altså en stor betydning i mellemkrigstiden); ligeledes var det ikke P. Munch, men Stauning, der var i London i 1937 (s. 216 og 234). I bind 5 er der nogen løsagtighed omkring Danmarks holdning til det tidligere europæiske samarbejde. Danmark var således næppe det land, der gik forrest for at kæmpe

for afviklingen af kvantitative markedsrestriktioner, men nok for generel liberalisering (hvis toldnedsættelser og afvikling af kvantitative restriktioner kunne forenes), og Danmark modtog trods *Norsk utenrikspolitikks historie's* påstand om, at Norge og de øvrige skandinaviske lande aldrig fik noget tilbud om at blive medlem af Kul- og Ståunionen, faktisk flere underhåndstilbud herom (s. 128 og 131).

Disse fejl eller løslagheder er skønhedspletter, mens der er tale om mere graverende problemer i bind 4, når Sveriges motiver bag forslaget om og holdninger til et nordisk forsvarsforbund bliver alt for entydigt og unuanceret behandlet, fordi de nyeste svenske forskningsresultater ikke inddrages. Her fremsættes den gamle norske travet om, at det svenske NFF-forslag tog sigte på at standse Norges vej vestover (s. 303ff.). Det gjorde det nok også, men som Karl Molin har demonstreret, var situationen betydeligt mere kompliceret end som så og var blandt andet også del af et svensk indenrigspolitisk spil.⁵ Denne overfladiske behandling er fatal, fordi bind 4 generelt, som jeg skal vende tilbage til, ofte er urimeligt tendentiøst i sin behandling af svensk politik.

Det er muligvis også på grund af vægtningen af den primære kildebase, at *Norsk utenrikspolitikks historie* har nogle formidlingsproblemer. I sit forord slår Olav Riste fast, at målsætningen med *Norsk utenrikspolitikks historie*-projektet var at skrive en udenrigspolitisk historie af »høj faglig standard« og skrevet således, at den kunne læses med udbytte af en »interesseret almenhed«. Som det er godtgjort, har *Norsk utenrikspolitikks historie* ingen problemer med at leve op til den første målsætning, men jeg er ikke helt sikker på, at værket i sin helhed virker tilgængeligt for den interesserede almenhed. Et af problemerne knytter sig til, at den

internationale baggrund for den norske udenrigspolitiske ageren ofte er for rudimentært ridset op. Således kan man betvivle, om det altid lykkes at formidle til ikke-eksperten, hvad det er for større sammenhænge, den norske udenrigspolitik skal forstås i lyset af. Når dette problem endvidere kobles med en momentvis indforstået redegørelse for udenrigspolitikken »tekniske principper«, fx grundlinje-princippet og midterlinje-princippet i diskussionerne om fastlæggelsen af fastlandssoklen, eller EØS-samarbejdet juridiske opbygning, er det min fornemmelse, at en del af den interesserede almenhed bliver koblet effektivt af. Selve detaljeringsgraden og størrelsen af værket trækker givetvis i samme retning. Men hvad der tabes på gyngerne, tjenes ind på karrusellen. For forskere og studerende er værket en udfordring og gevinst.

Selv om *Norsk utenrikspolitikks historie* bestemt fremstår som et samlet værk, er der klare forskelle i opbygning, tilgang og kvalitet mellem de enkelte bind. Da hensigten her har været at fokusere på de overordnede aspekter og de lange linjer, kort og godt på *Norsk utenrikspolitikks historie's* værkarakter, skal jeg kun kort kommentere de enkelte bind.

Bind 1 har fået overdraget værket uriaspost. Dels fordi det kronologisk skal dække perioden fra middelalderen frem til 1905, dels fordi det ikke er helt oplagt, hvordan man skriver en udenrigspolitisk historie for et land, som ikke har en selvstændig status. Derfor er en ganske stor del af bind 1 også helliget diskussioner om, hvorvidt det giver mening at operere med en norsk udenrigspolitik i dansker- og svenskertiden. Det kommer der da interessante synspunkter ud af, men det kan ikke skjules, at bind 1 fungerer som et noget løsrevet vedhæng til resten af værket. Men selve øvelsen at forsøge at fremdrage per-

spektiverne i en regions eller et afhængigt riges forhold til og omgang med omverdenen er i sin egen ret interessant. Det skal også understreges, at sammenhængen med resten af værket øges i den sidste del af bindet, fordi en stor del af de norske bestræbelser på at opnå fuld suverænitet fra den svenske krone netop koncentrerede sig om retten til at repræsentere sig selv i international sammenhæng.

Bind 2 er dernæst helliget den første fase efter uafhængigheden (perioden 1905-1920). Det er i dette bind, at det første fundament bliver lagt for det lange-linje perspektiv, der er diskuteret ovenfor. På trods af dette virker Roald Bergs bind traditionelt i sin opbygning, men fremtræder i øvrigt informativt og kompetent. Det er den diplomatiske historie, som fylder mest, blandt andet med en interessant understregning af, hvor mange ressourcer Norge rent faktisk måtte sætte ind i bestræbelserne på at opnå international anerkendelse efter løsrivelsen fra Sverige. Der var således betydelig frygt i de europæiske fyrstehuse for, at det norske skridt var et revolutionært anslag mod den herskende orden.

Bind 3 er det mest ambitiøst konciperede bind (dækkende perioden 1920-1940). Det markerer distancen til en stor del af den traditionelle historiskrivning i Norge ved med det samme at slå fast, at selv om 9. april-oplevelsen var et afgørende brud i Norges historie med stor konsekvens for efterkrigstidens udenrigspolitik, er det vigtigt at holde sig for øje, at der også var mange kontinuiteter mellem mellemkrigstid og efterkrigstid. Kontinuiteter, som stort set ikke blev berørt af krigserfaringen, eksempelvis havterritorieproblematikken og Norges store udenrigsøkonomiske afhængighed. Det maner til forsigtighed med at bruge 1940 som ukritisk prisme til forståelsen af mellemkrigsti-

den. Men omvendt må det traume, som blev resultatet af uforberedtheden på 9. april, også forsøges besvaret med udgangspunkt i mellemkrigstiden. Og her ikke mindst det forhold, at det havde været umuligt at oparbejde en militær værnevilje baseret på en national konsensus.

For at forklare dette forhold, og herunder også den nationale polarisering, som er beskrevet ovenfor, funderer forfatteren Odd-Bjørn Fure sin analyse i en bredere sociologisk og strukturel opfattelse af kernetrækkene ved det norske samfunds udvikling. Med inspiration fra filosofien og kulturhistorikeren Norbert Elias, og gennem direkte anvendelse af dennes habitus-begreb, søger Fure nøglen til den norske nationale habitus i mellemkrigstiden i et sammenstød mellem tradition og modernisering. Dette sammenstød resulterer ifølge Fure i en fragmenteret og polariseret habitus med store implikationer for norsk udenrigspolitik. En af disse implikationer er således fraværet af en bredt formuleret og accepteret national sikkerhedspolitik i mellemkrigstidsårene.

Fures analyse er en overbevisende demonstration af nødvendigheden af at fundere den udenrigspolitiske analyse i en grundlæggende forståelse af det nationale samfund, og han sætter på mange måder en ny standard for, hvordan en sammenhængende udenrigspolitisk analyse kan etableres. Om denne optik så er årsag til, at den internationale orientering i værket ikke altid er helt på plads, skal være usagt. Den største mangel i så henseende er den meget summariske behandling, som nordisk samarbejde vies i dette bind. Selv i Norge var der dog en Foreningen Norden, og gradvis i takt med »normaliseringen« af den norske arbejderbevægelse og nedtoningen af »danskerhadet« blev Norge også i stigende grad indrulleret i dette samarbejde – med ikke helt ubetydelige konse-

kvenser for efterkrigstidens udenrigspolitik. Det perspektiv kunne godt være forfulgt lidt mere intenst.

Bind 4 er i modsætning til *bind 3* meget behersket i sit anslag (perioden er også kort, nemlig 1940-1949). Faktisk har man på fornemmelsen, at forfatteren Jakob Sverdrup modsat Fures advarsel om ikke at gøre historieforståelsen for »lukket« ved at tilbageprojicere en lige linje fra et slutpunkt til et begyndelsespunkt og derfra tilbage igen netop har ønsket at gøre dette med NATO-tilslutningen i 1949 som slutpunktet og den tyske invasion 9. april 1940 som begyndelsespunktet. Dermed etableres der en »næsten« lige linje mellem disse begivenheder. Det er ikke sådan, at jeg ønsker at bestride, at der for Norge som for Danmark eksisterer en stærk sammenhæng mellem 9. april-oplevelsen og den senere NATO-tilslutning, men jeg mener nok, at dette *bind* via sit ensidige fokus på London-regeringens holdninger under krigen etablerer for entydigt og unuanceret et billede af denne sammenhæng. *Bindet* er desuden det mest snævert konciperede af samtlige *bind*. Her er ingen fokus på udenrigsøkonomi og dårligt nok forsøg på en sammen-tænkning af udenrigspolitik og indenrigspolitik.

Det sidste problem kan anskueliggøres ved et enkelt eksempel. Problemet opstår, fordi Sverdrups *bind* hele tiden har optikken rettet ind på det officielle udenrigspolitiske apparat. Det er som nævnt især problematisk under krigen, hvor der var politiske spændinger mellem de tre poler eller centre, London-Stockholm-hjemmefront.

Uden nærmere diskussion vælger Sverdrup at gøre London-regeringen til den entydige repræsentant for Norge og dermed også til centret for formuleringen af visionerne om den norske udenrigspolitik for efterkrigstiden. Det giver problemer, når man skal diskutere brud

og kontinuitet i den norske udenrigspolitiske orientering. Følger man London-folkene og Sverdrup, fremprovokerede den tyske invasion et første brud i et skift fra neutralitet til en allianceorientering repræsenteret af den tidlige atlantorientering formuleret i London. Denne orientering oplever et tilbageslag i de første efterkrigstidsår med den nye FN-orientering garneret med en neutralistisk understregning, men bringes på ret køl igen med Norges Atlantpagt-medlemskab. Ser man derimod denne udvikling fra Halvard Langes perspektiv – Lange der bliver udenrigsminister i 1946, og som under krigen havde tilhørt hjemmefronten – må der vel derimod have været en høj grad af kontinuitet mellem faserne et og to (krigsdeltagelsen og den senere FN-baserede ikke-blok-politik), hvor det er fase tre (Atlantpagtmedlemskabet), der repræsenterer det egentlige brud.

Pointen er, at det er problematisk så ensidigt at gøre London-regeringen til norsk enhedsaktør, når der i denne periode i realiteten var flere centre, som var politikformulerende. Dette ensidige fokus har dels som konsekvens, at de øvrige centres politik aldrig bliver ordentligt inddraget i analysen; dels at de brud og kontinuiteter, der ridses op, er tvivlsomme eller reduktionistiske. Med Sverdrups analyse er det ganske enkelt vanskeligt at forstå, hvordan Norges politik antager så klare ikke-blok træk i den første efterkrigstid. Kobler man derimod påvirkningerne fra Stockholmskolen og hjemmefronten på, bliver det måske mere forståeligt.

Som anført tidligere synes jeg analysen af Sveriges forslag til NFF-forhandlinger i 1948 lader en del tilbage at ønske. Det samme gør sig gældende i behandlingen af de svenske dispositioner i forhold til Norge under krigen. *Bindet* kommer til tider tæt på ureflekteret national historieskrivning. Også i denne

sammenhæng fremtures der med opfattelsen, at Sverige sigtede mod at dominere Norden. Som det formuleres: »Sverige så sig selv som den ledende nordiske stat«. Som tidligere anført er det givetvis korrekt, at sådanne følelser blev næret i Sverige, men det ville have været befordrende med en præcisering af, hvem i Sverige der nærrede disse følelser. På samme måde kunne man godt ønske sig lidt refleksion, inden det slås fast, at i de betændte spørgsmål om tysk transit gennem Sverige til og fra Norge eller om friheden for de norske skibe i svensk havn »ble Sveriges holdning bestemt af hensynet til Tyskland«. Jeg tror nu nok, jeg ville undersøge lidt nærmere, om den svenske holdning ikke først og fremmest blev bestemt af hensynet til Sverige.

Der er betydeligt flere forhold i dette bind, som ægger til modsigelse, især fordi tolkninger bliver for reduktionistiske uden præcis inddragelse af de indenrigspolitiske forhold, eller fordi der mangler et komparativt udblik til situationen i især de andre nordiske lande. Man kan undre sig over, at netop dette bind om en periode, hvor norsk historieforskning ellers har udmærket sig med tidlige og grundlæggende arbejder,⁶ fremstår så uindløst og utidssvarende.

Bind 5 om perioden 1949-1965 bringer *Norsk utenrikspolitikks historie* tilbage på det høje kvalitetsniveau igen. I dette bind skrevet af Knud Einar Eriksen og Helge Pharo kobles historieskrivningen med mere generaliserende analyser. Udgangspunktet tages i forestillingen om Norge som en småstat, og det afsæt giver basis for gode komparationsmuligheder med udenrigspolitikken i andre lande, herunder ikke mindst de andre nordiske lande. Selv om man som tidligere anført godt kunne have ønsket sig, at bindet havde inddraget forskningslitteraturen fra andre lande stærkere, skal bindet fremhæves for det mest systematiske forsøg inden for *Norsk utenrikspo-*

litikk historie's rammer på via udblik til andre lande at sætte den norske politik i perspektiv. Det er måske også af den grund, at dette bind fremtræder som det, der har bedst greb om dimensionerne i det nordiske samarbejde. Det skal ligeledes bemærkes, at værket via sin egen forskningsindsats og brugen af den allerede foreliggende forskning demonstrerer, at tolkningerne af især de sikkerhedspolitiske og markedsøkonomiske dimensioner af norsk udenrigspolitik i den her behandlede periode efterhånden hviler på et solidt grundlag. I sammenligning med de andre nordiske lande har Norge givet en førerstilling her.

Bestræbelserne på at vise, at Norge i det hele taget ofte var »pådriver« eller »fremst« i sammenligning med de øvrige nordiske lande, fylder en hel del i bindet. Det var Norge givetvis i mange tilfælde, men billedet forstærkes muligvis også af den begrænsede kilde- og litteraturinddragelse fra andre lande. Som eksempel kan man fremdrage, at det står noget uformidlet i dette bind, hvordan Norge kan hitliste-placeres som det mest vestvendte nordiske land, men samtidig også det mest NATO-skeptiske blandt de mindre lande i alliancen (sammenlign fx s. 67 og 188). Det er vel ikke a priori umuligt, at denne konklusion trods den umiddelbare selvmodsigelse kan være korrekt, men det kræver i så fald en større præcisering af argumentet, end det sker på siderne i bind 5.

Til sidst skal dette bind krediteres for nogle særdeles kompetente afsnit om norsk holdning til afkolonialisering og organiseringen af den tidlige ulandsbi-stand. Man må håbe, at der snart vil være danske historikere, som vil tage denne udfordring op og lukke vores nationale hul på dette felt.

Bind 6 er som sidste bind i rækken viet til den nyeste historie (perioden 1965-1995). Bortset fra bind 1 må dette bind have været det vanskeligste at skri-

ve, fordi det er utroligt kompliceret at præsentere et samlet og sammenhængende perspektiv på den allernyeste historie. Det slår også igennem i dette værk, idet den første halvdel af perioden fremstår mere autoritativt behandlet end den sidste. Det forhindrer imidlertid ikke dette sidste bind i at være blandt de bedste i serien. Værket fremtræder – såvidt en dansker kan bedømme det – som det mest velskrevne bind. Tamnes har en god pen og forstår at udtrykke sig prægnant og med stor skarphed, men samtidig også nuanceret og humoristisk. Især er hans behandling af det norske Europadilemma og den norske Europapolitik forbilledlig. Det er i denne forbindelse blandt andet en stor styrke, at Tamnes skaber en kontinuitet og overensstemmelse med det, der er skrevet i de tidligere bind af *Norsk utenrikspolitikk historie*. Tamnes viderefører således Fures perspektiv fra bind 3 og indsætter Europaanalysen i traditionsmoderniseringsammenhængen, følger op på det generelle integrations- og afskærmningsperspektiv såvel som ekspansions- og konsolideringsdimensionen, ligesom han tager tråden op fra bind 5's pose-og-sæk karakteristisk.

De største problemer i dette bind knytter sig især til 1980'ernes og 1990'ernes historie. Man har stor forståelse for, at det til tider virker som om, det har været vanskeligt at skabe en klar sammenhæng i argumentationen. Men denne »objektive« vanskelighed kan ikke forklare, hvorfor der er væsentlige problemstillinger, der glimrer ved deres fravær. Et af disse er den norske indvandrer- og flygtningepolitik, som der ellers har stået en del blæst om. Et andet aspekt, der får en utilfredsstillende behandling, er de norske vanskeligheder ved at designe en sammenhængende udenrigspolitik efter Den kolde Krig. Problemerne med at orientere sig og forholde sig til eksempelvis forandrin-

gerne i det nordiske rum, hvor den nordiske tyngde er blevet forskubbet mod Europa og Baltikum, er bemærkelsesværdigt fraværende. Det er ikke mindst en skam, fordi Tamnes jo har haft næsten fuld adgang til Utenriksdepartementets materiale og således kunne have substantieret vores viden betragteligt på dette felt. Men måske repræsenterer dette område et af de »få unntak« fra den frie arkivadgang?

Sluttelig skal det dog fremhæves, at Tamnes bestemt har et fint blik for (andre) forandringer, også i den nyeste tid, i norsk udenrigspolitisk orientering. Således er der gode afsnit om Norge som »mæcen, mægler og moralist« på den internationale scene, ligesom der som tidligere fremhævet er en interessant analyse af strukturforandringerne i det norske beslutningstagermiljø, både hvad angår ændringer i den ministerielle resortopdeling og i den udenrigspolitiske aktørsammensætning.

Seks bind norsk udenrigspolitisk historie er en stor omgang at komme igennem, men det har bestemt været anstrengelserne værd. Med *Norsk utenrikspolitikk historie* har man fået et uundværligt og autoritativt referenceværk, der vil stå mange år endnu. Samtidig er der sat en høj standard for lignende projekter andre steder i Norden, blandt andet i Danmark, hvor Carlsbergfondet har afsat en bevilling til finansiering af et lignende dansk seksbindsværk.

I norsk sammenhæng er *Norsk utenrikspolitikk historie* blot et af mange stort anlagte nationale historieskrivningsprojekter. I de seneste år er der enten publiceret, eller man er på vej til at publicere, historier om norsk bistandspolitik, norsk forsvarspolitik, de norske hemmelige tjenester m.m. Som afslutning på en omtale af *Norsk utenrikspolitikk historie* kan man næsten ikke lade være at spørge, om disse man-

ge tiltag repræsenterer de seneste skridt i den norsk-nationale konsolideringsproces?

1. Poul Villaume: *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-1961*, København 1995.
2. Det er oplagt, at ikke al dansk udenrigspolitisk adfærd lader sig passe lige godt ind i denne begrebslige spændetrøje, fx kan elementer af den danske Grønlandspolitik i dette århundrede rimeligvis godt indfanges af det norske ekspansionsbegreb, netop forstået som kompensation gennem ekspansion. Dansk udenrigspolitik efter Den kolde Krig er nok heller ikke mest oplagt at studere under overskriften afventende tilpasning.
3. Jeg har behandlet denne problemstilling nærmere i artiklen »Brødrefolk, men ikke Våbenbrødre. Diskussionerne om et skandinavisk forsvarsforbund 1948-49«, *Den jyske historiker*, nr. 69-70, 1994, s. 151-178.
4. Jean Lacouture: *De Gaulle. The Ruler, 1945-1970*, London 1992, s. 346.
5. Karl Molin: *Omstridd neutralitet. Eksperternas kritik av svensk utrikespolitik 1948-1950*, Stockholm 1991. Desuden Karl Molin & Thorsten B. Olesen: »Security Policy and Domestic Politics in Scandinavia 1948/49«, i Thorsten B. Olesen (ed.): *Interdependence Versus Integration. Denmark, Scandinavia and Western Europe, 1945-1960*, Odense 1995, s. 62-81.
6. Væsentlige arbejder i denne tradition er Magne Skodvin: *Norden eller NATO? Utenriksdepartementet og allianse-spørgsmålet 1947-1949*, Oslo 1971; Knut Einar Eriksen: *DNA og NATO. Striden om norsk NATO-medlemskap innen regjeringspartiet 1948-1949*, Oslo 1972; Nils Morten Udgaard: *Great Power Politics and Norwegian Foreign Policy. A Study of Norway's Foreign Relations November 1940 - February 1948*, Oslo 1973, og Geir Lundestad: *America, Scandinavia and the Cold War 1945-1949*, Oslo & New York 1980.